

Коли немає інших гідних: чергова перемога Роберта Мугабе на виборах у Зімбабве

УДК 94:327

Павло БОВСУНІВСЬКИЙ,
кандидат політичних наук,
Інститут міжнародних
відносин КНУ ім. Тараса
Шевченка

Наприкінці липня нинішнього року громадяни Зімбабве обирали главу держави, депутатів парламенту та місцевих органів влади. Практично по всій країні рішучу перемогу здобув 89-річний Роберт Мугабе і його прихильники з партії «Африканський національний союз Зімбабве - Патріотичний фронт» (ЗАНУ-ПФ). Згідно з офіційними даними, семиразовий керівник країни отримав 61,1% голосів, що майже удвічі більше, ніж у його головного опонента, прем'єр-міністра Моргана Тсвангіраї, який набрав лише 34,4%. Правляча партія отримала 142 із 210 місць у парламенті та сформувала конституційну більшість [1]. Під контролем прихильників Р. Мугабе опинилися муніципалітети та сільські громади навіть на півдні країни, у провінціях Мідлендс і Матабелеленд, де на

початку 80-х років було знищено до 20 тис. представників племені ндебеле, яке підтримувало Джошуа Нкомо, тодішнього політичного конкурента Р. Мугабе із «Зімбабвійського африканського народного об'єднання» (ЗАПУ).

Звичайно, беззаперечну перемогу діючого президента та його однопартійців поставили під сумнів у країнах Європейського Союзу, висловивши стурбованість у зв'язку з повідомленнями про масові порушення виборчого процесу. Про це заявила верховний представник Євросоюзу із закордонних справ Кетрін Ештон. Спостерігачі від Африканського союзу констатували, що вибори пройшли «чесно і мирно». При цьому місцева неурядова організація «Мережа підтримки виборів у Зімбабве» заявила, що підсумки голосування були «серйозно фальсифіковані». Головний суперник Р. Мугабе, прем'єр-міністр Морган Тсвангіраї, який очолює «Рух за демократичні зміни», назвав вибори «гігантським фарсом».

Після оголошення результатів виборів Р. Мугабе (прізвище Матібілі він змінив на Мугабе після того, як батько залишив сім'ю) став найстаршим діючим главою держави у світі. Певну конкуренцію йому може скласти лише Президент Держави

Summary

The article covers recent general elections in Zimbabwe and analyses the reasons of regular victories of President Robert Mugabe and his political organization «Zimbabwe African National Union - Patriotic Front».

Keywords: elections, Robert Mugabe, Zimbabwe

Ізраїль Шимон Перес, старший від зімбабвійця на рік, проте, зважаючи на церемоніальність функцій та обмеженість повноважень Глави Єврейської держави, де реальна влада зосереджена в руках прем'єр-міністра, Президент Зімбабве є найстаршим главою держави з реальними повноваженнями.

Вражає прагнення Р. Мугабе, який беззмінно очолює Зімбабве останні 33 роки, залишитися при владі. У політичній боротьбі він не гребує жодними засобами, й останні вибори не є винятком. Для того, щоб запевнити громадян країни і світове співтовариство в демократичності політичного процесу, у травні в Конституцію Зімбабве було внесено зміни, що обмежують тривалість керівництва країною двома п'ятирічними термі-

нами поспіль. Оскільки закон не має зворотної сили, Р. Мугабе зможе ще двічі обиратися президентом. У 2023 р., коли закінчиться його останній можливий термін, президентові виповниться 99 років. Заради справедливості варто зазначити, що в новітній африканській історії вже були подібні прецеденти. Наприклад, Президент Малаві Хастінгс Камузу Банда безперервно перебував при владі 31 рік і добровільно залишив свою посаду лише тоді, коли йому виповнилося 96 років (якщо вважати роком його народження 1898 р.). Тому, як бачимо, Глава Зімбабве має приклади для наслідування.

Серед важливих змін до конституції країни, окрім обмеження президентських термінів, є встановлення ширших повноважень парламенту й обме-

Павло Бовсунівський. Коли немає інших гідних: чергова перемога Роберта Мугабе на виборах у Зімбабве

ження прав президента. Він більше не зможе оголошувати надзвичайний стан або розпустити парламент, не заручившись підтримкою 2/3 парламенту. Президентські ж укази тепер потребують попереднього узгодження з боку кабінету міністрів. Також проект конституції встановлює гендерні квоти в нижній палаті парламенту країни: 60 із 210 депутатських місць запропоновано гарантовано залишати за жінками [2]. Ці зміни, звичайно, є значним кроком вперед, проте не варто перебільшувати їх значення для обмеження реальної президентської влади в Зімбабве.

Уміння скеровувати ситуацію на свою користь та очолювати протестний рух, спрямований проти нього, дало змогу Р. Мугабе перемогти на виборах у 1990 році. Тоді його основним суперником був Едгар Текере, колишній генеральний секретар ЗАНУ-ПФ, якого виключили з партії за критику

монополізації влади однією політичною силою. Згодом він створив перше за час незалежності альтернативне політичне утворення «Зімбабвійський рух єдності» та взяв участь у президентських перегонах. Головною темою його передвиборчої кампанії було зловживання у вищих ешелонах влади і корупція. Однак президентові вдалося очолити боротьбу із зловживаннями чиновників, провести низку гучних судових процесів проти міністрів, що створило йому імідж борця з корупцією та ослабило опозицію. На виборах Р. Мугабе отримав 83% голосів [3].

Попередні президентські вибори в Зімбабве 2002 та 2008 рр. відбувалися вкрай напружено. Тоді, як і на нещодавніх виборах, основним суперником Р. Мугабе був М. Тсвангіраї. У 2008 р. через те, що вибори супроводжувалися численними порушеннями, скандалами й кровопролиттям, М. Тсвангіраї відмовився

від участі у другому турі. Проте після тривалих переговорів за підсумками виборів було сформовано коаліційний уряд, який очолив головний конкурент президента. Діючий глава держави, щоб заспокоїти ситуацію та залишитися при владі, пішов на компроміс і погодився на відновлення посади прем'єр-міністра, скасованої ще в 1987 році.

Це не перший компроміс президента, спрямований на те, щоб утримати владу. Ще в жовтні 1997 р. переобраний на третій термін Р. Мугабе після тривалих протестів ветеранів національно-визвольної війни, які вимагали його відставки після низки скандалів, пов'язаних із розкраданням коштів із фондів допомоги борцям за незалежність, погодився виплатити їм по 50 тис. зімбабвійських доларів. Ці витрати не були передбачені в бюджеті країни та призвели до обвалу національної валюти, що ознаменувало собою початок затяжної

економічної кризи [3]. Наслідком безконтрольної грошової емісії та політичної нестабільності під час президентських виборів 2008 р. стало те, що річна інфляція в країні встановила світовий рекорд, не побитий до сьогодні. Тоді на тлі безробіття у 80% показник інфляції сягнув небачених 231 млн. відсотків на рік.

Фінансову й економічну кризу спровокувала й земельна реформа, яку проводив Р. Мугабе, щоб догодити своїм прибічникам. За початковим планом реформи після здобуття незалежності у 1980 р. 162 тис. сімей корінних африканців мали отримати придатні для господарювання земельні наділи, викуплені у їхніх попередніх власників європейського походження. Фінансувати аграрну реформу погодились колишня метрополія Велика Британія та США. Заклики Р. Мугабе до міжрасового примирення переконали залишитися білих фермерів, які становили менше 1% населення Зімбабве та у володінні яких знаходилося до 70% земель сільськогосподарського призначення, запевнивши їх у тому, що їм і їхній власності в новій країні нічого не загрожує [3].

Спочатку уряд Р. Мугабе дотримувався лінії на національне примирення й викупував землі у власників європейського походження за кошти міжнародних донорів. Проте корупція та непрозоре використання фінансових ресурсів змусило останніх у 1996 р. спочатку призупинити, а згодом у 1998 р. взагалі припинити фінансування зімбабвійських

програм. Того ж року Президент Зімбабве піддав різкій критиці позицію Міжнародного валютного фонду й охарактеризував його як «жахливе створіння», у відповідь на що МВФ оголосив про введення ембарго на надання Зімбабве кредиту розміром 53 млн. доларів.

Припинення міжнародного фінансування та звинувачення в нецільовому використанні коштів зімбабвійською владою призвели до змін у зовнішній політиці країни. Одночасно з охолодженням відносин із Заходом, Р. Мугабе в 1990-х роках набував усе більшого авторитету серед африканської політичної еліти. Ще в 1991 р. він підтримав ефіопського диктатора Менгісту Хайле Маріама і надав йому та його родині політичний притулок, продемонструвавши тим самим свою відданість визвольним ідеям колишніх десятиріч і своїм тодішнім союзникам. У 1998 р. він надав військову допомогу Демократичній Республіці Конго («законному президенту Кабілі») і виступив зі схваленням інтервенції ПАР і Ботсвани в Лесото. Навесні 1999 р. він серед інших африканських лідерів засудив бомбардування Югославії військами НАТО і назвав дії Великої Британії та США втручанням у внутрішні справи суверенних держав.

Припинення фінансування викупу земель і зростання незадоволення серед чорношкірої більшості темпами аграрної реформи спричинило згортання політики міжнародного примирення та насильницького відбирання земель у білих фермерів. Так, у 1999 р.

була започаткована програма чергового етапу земельної реформи, яка отримала назву операція «Швидкий шлях» (Fast Track). Переселення білих землевласників супроводжувалося їх побиттям, здирицтвом і вбивствами. У виступах президента цього періоду громадяни Зімбабве європейського походження були прямо названі «ворогами народу», які «вкрали» землі у корінних жителів континенту, що сприяло розпалюванню расової ненависті та, як наслідок, призвело до масової втечі білих сімей з країни та занепаду сільського господарства і, зрештою, до голоду.

У березні 2002 року Р. Мугабе в запеклій боротьбі з опозиційним кандидатом Морганом Тсвангіраї зберіг президентський пост, випередивши конкурента на 15% голосів виборців [4]. Агітаційна кампанія супроводжувалася сильним тиском на прихильників М. Тсвангіраї, порушенням електорального законодавства та протидією міжнародним спостерігачам, що спричинило невизнання офіційних результатів низкою зарубіжних країн. Крім того, деякі світові держави відреагували на жорсткість зімбабвій-

ського земельного законодавства, продовження репресивної політики щодо фермерів європейського походження й опозиції введенням економічних санкцій проти режиму Мугабе. Про це було оголошено 18 лютого 2002 р. на нараді міністрів закордонних справ ЄС [4]. Двадцятьом представникам правлячої верхівки Зімбабве, зокрема й самому Р. Мугабе, заборонили в'їзд до країн Євросоюзу, було заморожено їхні рахунки в європейських банках і введено ембарго на постачання зброї. США 23 лютого 2002 р. також оголосили про закриття своїх кордонів для Мугабе і його найближчого оточення. У середині березня 2002 р. до банківських санкцій приєдналася й Швейцарія. Тоді ж було припинено членство Зімбабве у Співдружності Націй терміном на рік [5].

Занепад сільського господарства країни після вигнання білих фермерів вимагав негайних заходів, вжитих керівником країни у притаманному йому стилі. У 2005 р. він оголосив про проведення «операції Магута» (Maguta) і на експропрійовані у білих ферми було спрямовано військові загони. У їх функції входив контроль за виконанням урядової директиви щодо розширення площі посівів кукурудзи та пшениці за рахунок інших культур. Незважаючи на це, у 2007 р. виробництво зерна скоротилося на половину порівняно з попереднім сезоном, і його дефіцит становив близько 891 тис. тонн [5].

Того ж року з ініціативи правлячої партії ЗАНУ-ПФ була розпочата житлова реформа, відома як «операція Мурамбатсвіна» (Murambatsvina – «Вивіз сміття»). Після знесення нетрів і численних будівель барачного типу без даху над головою залишилося понад 700 тис. осіб. Операція супроводжувалася ліквідацією величезної кількості стихійних торгових точок і конфіскацією товарів, що належали їх власникам. Таким чином, кількість тих, хто залишився без засобів до існування, різко зросла. Не виправила

Павло Бовсунівський. Коли немає інших гідних: чергова перемога Роберта Мугабе на виборах у Зімбабве

ситуацію і проголошена урядом кампанія з будівництва нового дешевого житла.

Політика адміністрації Р. Мугабе була засуджена багатьма гуманітарними та релігійними міжнародними організаціями, включно з ООН і Всесвітньою радою церков, як дії, що порушують основні права людини та норми міжнародного права [5].

У фінансовому секторі, де панувала гіперінфляція, також були зроблені спроби призупинити стрімке падіння національної валюти. У серпні 2006 р. зімбабвійський долар піддали деномінації у співвідношенні 1000 до 1. Погано організоване оповіщення віддалених від міських центрів районів, короткий (трижневий) термін обміну старих купюр на нові та встановлення ліміту в 100 млн. зімбабвійських доларів дозволених до переміщення однією особою (близько 988 дол. США за тодішнім офіційним курсом), призвели до того, що багато мешканців країни позбулися своїх заощаджень. Водночас було обмежено кустарний видобуток золота і заборонено його вивезення до сусідніх Ботсвани, ПАР і Замбії. У 2007 р. втручання держави в ціноутворення спричинили бурхливе зростання чорного ринку на тлі спорожнілих полиць магазинів [5].

Останніми роками країна перебуває у стані глибокої економічної кризи. За даними CIA World Factbook, ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності у 2012 р. становив лише 600 дол. США. Так у січні 2013 р. міністр фінансів

країни оголосив, що в казні Зімбабве залишилося всього 217 дол. [6], при цьому в березні того ж року президент витратив 600 тис. дол. на святкування свого дня народження. Звідки було взято кошти на урочистості, точно не відомо. За деякими даними, 89-кілограмовий торт на честь Мугабе надала алмазодобувна компанія Mbada Diamonds [7].

За таких обставин багато хто вважав, що цього разу діючий глава держави вибори програє, оптимізму їм додавали чутки про загострення онкологічного захворювання у президента. Однак, вони дуже помилилися, не врахувавши неймовірного прагнення Р. Мугабе до перемоги. Якимось президент описав свою позицію щодо управління країною так: «Це моя територія. А свого я не віддам, поки не помру». Про смерть 89-річного керманіча Зімбабве не йдеться, оскільки він регулярно літає до Сінгапуру, де, за чутками, проходить курс хіміотерапії. Тому перспективи у політичних опонентів президента досить невизначені. Підтвердженням цьому є саме нещодавні вибори, механізм проведення яких унеможливив поразку Р. Мугабе. По-перше, бюлетенів надрукували на 35% більше, ніж було зареєстровано виборців. По-друге, у містах, де за соціологічними опитуваннями перемагала опозиція, до списків виборців було внесено лише 60% населення, яке мало право голосу. До того ж один мільйон із зареєстрованих, за даними опозиції, належить до так званих мертвих душ, людей, які вже померли, але залиши-

лися в списку виборців і, звичайно ж, проголосували за Мугабе. По-третє, у день голосування «електорат» діючого президента на автобусах підвозили на виборчі дільниці, де йому прогнозували поразку. По-четверте, прихильники президента дозволяли голосувати багато разів. Апофеозом виборів у країні стало відсторонення на два дні опозиції від підрахунку протоколів на місцях [11].

Таким чином, президентські перегони в Зімбабве завершилися з цілком прогнозованим результатом, коли справцює відомий вислів, який приписують Й. Сталіну: «Не важливо, як голосують, а важливо, як рахують»...

Список використаних джерел
1. Election results [Електронний ресурс] // Zimbabwe Electoral Commission. – Режим доступу: [www.zec.gov.zw/election-](http://www.zec.gov.zw/election-notice-board/election)

[notice-board/election](http://www.zec.gov.zw/election-notice-board/election)

2. Amendments to the constitution of Zimbabwe [Електронний ресурс] // Zimbabwe parliament web-site. – Режим доступу: www.parlzim.gov.zw/.../article/.../constitution

3. Мугабе, Роберт Президент Зімбабве [Електронний ресурс] // Лентапедія. – Режим доступу: <http://lenta.ru/lib/14188616/full.htm>

4. Нагріз Асадова. Зімбабве зробила вільний вибор [Електронний ресурс] // Газета Коммерсант. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/559720/print>

5. Zimbabwe: Operation Maguta [Електронний ресурс] // All Africa. – Режим доступу: <http://allafrica.com/stories/200703160104.html>

6. В казні Зімбабве осталося 217 долларов [Електронний ресурс] // lenta.ru. – Режим доступу: <http://lenta.ru/news/2013/01/30/left/>

7. Президент Зімбабве потратил 600 тысяч долларов на 89-летие [Електронний ресурс] // lenta.ru. – Режим доступу: <http://lenta.ru/news/2013/03/03/happybday/>

АННОТАЦІЯ

Стаття посвячена недавнім виборам в Зімбабве і аналізу причин чергової перемоги президента Роберта Мугабе і його політичної сили «Африканський національний союз Зімбабве - Патріотический фронт».

Ключевые слова: выборы, Роберт Мугабе, Зімбабве.

АННОТАЦІЯ

Стаття присвячена нещодавнім загальним виборам у Зімбабве і аналізу причин чергової перемоги президента Роберта Мугабе та його політичної сили «Африканський національний союз Зімбабве - Патріотический фронт».

Ключевые слова: выборы, Роберт Мугабе, Зімбабве.